

Huszár Sándor

Naplólapok III. Színház az egész világ

1982. január 12. kedd

Valamikor, riporterkedésem legelején, ha jól emlékszem, 1950-ben - istenem, be rég volt! – a zsilvölgyi bányákat is végigboldogtalankodtam. Beöltöztem bányásznak talpig Davy-lámpába, sisakba, csizmába, s egy élbri-gád nyomába szegődve leszálltam a mélybe. Riportot, egyéb írást akkorról nem őrök. Akkor még nagyobb volt a valóságmegismerő lelkesedésem, mint az íráskészségem. Bár alapos a gyanúm, hogy inkább a kötelességérzet tengett túl bennem, mert a riporterség mint színeszi feladat mindig távol állt tőlem.

Egy emléket mégis hoztam magammal abból az időből. Egy emléket, amely azóta is nő bennem, és már réges-rég jelképpé magasztosodott. Egy úgynevezett előhajtó bányászcsoporthoz munkáját figyeltem jó ideig. Ez készítette elő a szénbányászcsapat számára a munkahelyet, tártá fel a szénfalat, csinált neki ideiglenes ácsolatokat. Azért ideiglenes, és nem vasbetonból valót, mint a főtárnákban, mert miután a szén kitermelték, erre a járatra már nem lesz szükség. Így, a szén kitermelő csoport mellett ógyelegvén, figyeltem fel egy dologra: ahogy a csapat haladt előre a szénben, háta mögött omlott be a járat. Ilyenkor a bányász "lopott" egy-egy gerendát, vagyis az omladék alól kihúzta az ácsolat némely elemét, amit aztán a "sicht" végén, fejszójét beleütve, vagy csak úgy egyszerűen a vállára

véve, magával hozott a felszínre.

Ma már biztosan más a kitermelés technikája. A fenti kép: az előhaladás a sziklában a sokszor elég vékony szénréteget, a hátunk mögött omló hegygel és az enyészet elől ellopott fadarabbal mégis érvényes kép. Érvényes, mert erősen hasonlít az örök emberi küzdelemhez.

Talán épp ez az emlékkép tette, hogy minden előző nyilatkozat és fogadkozás nélkül naplómnak ezen új fejezetébe belekezdtem. A kép igazi értelmének megértése tette mindenképpen. Annak felismerése, hogy hátunk mögött omlik a tárna. A föld elnyeli lábunk, kezünk, hitünk nyomát. Ma már azt is bizonyítani kell, hogy valóban hittünk valamiben. Sőt védekeznünk is kell, hogy miért hittünk egyáltalán valamiben. Hinni a gondolat mai bajnokai szerint, gyengeség. A tudás az erény! A tudás? De hát tudni mi menetelni tudtunk, bújni meg kenyeret kérni. Hinni azt jelentette számunkra, hogy szabadok leszünk. Emberek. Hisz az elején – tulajdonképpen magunkban hittünk. Fel se merülhetett a kérdés, hogy a "mi", amiben hinni akartunk, nem azonos az "én"-ek összességével. Hogy hit és lehetőség kölcsönösen nem meríti ki egymást. Mi a teendő ilyen helyzetben? Egy-egy ácsolat-elem szükséges, amire rá lehet mutatni. Egy-egy gerenda a valamikori építményből. Egy-egy perc a múlt időből, ami nélkül – mi tudjuk

csak – a kor nem teljes. Pontosabban, nem is csak a korról van szó, hisz a kor hivatalos megnevezés szerint is átmeneti volt. Mi, emberek, mi nem voltunk átmenetiek! Pontosabban, hogy emberségünket nem viszonylagosították a leszűkített lehetőségek.

És ahogy erre ráébredtem, arra is ráeszméltem, hogy az én pályám a sorsom. Azzá teszi az idő is, amiben társadalmi szinten gondolkodni kezdtem. Az idő, amely az emberiség életében egy sajátos pillanat volt. A történelem legvéresebb háborúja is elegendő, hogy azzá tette legyen. Olyan pillanat, amilyen nincs több, de ami nélkül a többiek mássága sem érthető. Sorsom az idő, amibe születtem s ami szült.

Emlékeket írok tehát. Nem önéletrajzot, nem regényt, nem emlékiratot. Felveszek egy-egy emléket, a vállamra vetem s kiballagok vele a felszínre. És azt mondom: íme...

1960. február 20. szombat

Ebben a reggeli kávé utáni csendben rengeteg minden jut eszembe. És épp ez akadályoz meg abban, hogy az eltelt időről leltárt készítek. Olyan döntően lényeges kérdésről, mint a *Harag Gyuri* gesztusa nem tettem eddig említést! Hát akkor a többiről, miért szólnék? Gyuri is, aki ugye a mostmár szatmári - eredetileg nagybányai - Magyar Színház igazgató főrendezője, amikor meghallotta, hogy kineveztek igazgatónak Kolozsvárra, vonatra ült és megkeresett. És mint egy tanár a diáknak lediktálta a tudni- és tennivalókat. Ha nem is tőle tudtam meg, neki hittem el például, hogy a kolozsvári színház a romániai magyar kulturélet egy sajátos kérdése. Sőt gondja. Hogy ez egy akadémiai város nemzeti színházának tudja magát, annak megfelelő játéktílussal és értékrenddel. Ezért aztán a többi színház – főleg a dinamikusak, a fejlődők, mint az említett szatmári, vagy a vezető szerepet magának vindikáló, *Tompa Miklós* vezette,

és jobbára a kolozsvári színház vezetőinek balettségén nagyranőtt marosvásárhelyi Székely Színház - lenézi. A többiek csak irigylik, mert Erdély fővárosában fungál. Talán a nagyváradiai főlényre indokolt még némileg, mert, hogy ők olyasmit tudnak, amit itt nem: operettet. Ez az ő nagy számuk. A realista darabokkal turnézó társulatok bosszúságára, mert – ezt én is átéltem – a legdrámaibb darabok közepén egyszerűen kiürül Váradon a nézőtér. Azt mondják az emberek: én szórakozni jövök színházba, nekem bajom otthon is van!

Emlékszem, 1959 őszén reggeltől éjfélig ültünk benn az igazgatói irodában Haraggal. Mikor a titkárnő munkaideje lejárt elküldtük ennivalóért. Mondom, mint a leckét az iskolásoknak úgy diktálta le, hogy mi a teendőm. Persze az első számú napiparancsa a rendezés volt. Erős rendező egyéniségek kellene, mert ez a társulat megveti a rendezőt. Lenézi. Lebecsüli. *Szabó Ernő* esetét mondotta el – most jut eszembe – példaképpen. Úgy tudom, hogy *Tamás Gáspár*, az elődöm hívta meg. *Szabó Ernő* Marosvásárhelyen volt főszínművész, főrendező, főiskolai tanár, meg minden. Rendezni hívták Kolozsvárra. Meg is jött, el is kezdte a munkát és hosszas viszontagságok után eljutott az első díszletpróbáig. Beállította a díszletet sok veszekedés sőt botrány árán és világosítani is megpróbált.

– Kérem a díszletmestert! – szólt fel a színpadra.

A mester kijött.

– Uram – mondotta Ernő –, lesz szíves azt a jobb egyes falat egy méterrel hátrább tolni.

– Jaj, főrendező úr, hát azt nem lehet!

– Miért? – csodálkozott *Szabó Ernő*.

– Nem lehet főrendező úr – mondotta a mester és hosszas magyarázatba kezdett, amit persze Ernő félig sem hallgatott végig.

– Akkor jöjjön ki a világosító – mondotta, mert arra számított, hogy majd a világosítóval valahogy megoldja a problémát.

Ki is jött *Lamos Pista*. Bűbájos vagány.

– Pistuka! – mondotta akkor Szabó tanár úr – a bal egyes toronyból kérem ide egy diffúz sárgás fényt. Érti?

– Értem főrendező úr! – felelte lelkesen Pistuka.

– Hát akkor rajta!

– Csakhogy azt nem lehet főrendező úr kérem, mert a bal egyes éppen zárlatos.

– Értem – bólintott Ernő – akkor jöjjön ide a műszaki felügyelő.

– Ebben az órában? Hogy is tetszik ilyenmit kérni – válaszolta ezúttal az ügyelő, hisz a műszaki főnök ilyenkor nincs benn...

– Tehát nem lehet?

– Hát nem...

– Jól van – mondotta Szabó Ernő – akkor szóljon hogy hozzák be a kabátomat.

– El tetszik menni? – csodálkozott az ügyelő. – Hova tetszik menni ebben az órában?

– Keresek egy színházat – válaszolta Szabó Ernő.

– Miért, hát ez nem színház? – kérdezte valaki.

– Ez? Ez egy sajátos intézmény. Úgy hívják: Nemleheteszínház.

És elment. Vissza se jött.

1960. február 21. vasárnap

Valahol azt olvastam, hogy a töprengés a cselekvés halála. Nohát magam azt tapasztaltam, hogy a bölcsesség megfordítva is igaz: a cselekvés a töprengés halála.

Példa erre a naplóm, amit nem vezetek rendszeresen, mert cselekvésre vagyok ítélve. Pedig volna mit feljegyezni és nem is minden tanulság nélküliek a naplóból kimaradó, és, tehát kommentár nélkül hagyott események.

Íme egy példa a sok közül: félretettem a Kolozsvárott megjelenő Utunk január 29-i 4. számát, Jánosházy György ír benne kritikát Kállay István Kötéltánc című színművének bemutatójáról. Azt írja többek között, hogy Rappaport Ottónak, a darab rendezőjének si-

került együttessé összekovácsolni az előadás szereplőit és hozzátette: régóta nem láttunk efféle a kolozsvári magyar színpadon!

Na persze bárki azt mondhatja, hogy nem olyan világrengető esemény az, ha egy színház egyik produkcióját ilyen szavakkal illetik. Akkor sem, ha a dicsérő szavak egy sokáig és sokat szidott társulat egyik produkciójáról mondanak véleményt. Igaz. És épp itt érzem magam hibásnak, amiért nem széljegyzetelem az efféle eseményeket. Ugyanis itt ez sokkal nagyobb poén, mint amilyennek első hallásra éreznék. Emlékszem ugyanis, hogy tavaly, amikor kineveztek igazgatónak – hallottam – összegyűltek az ősmagyarok a Kossuth Lajos utca és a Mátyás tér sarkán lévő Sirály cukrászdában. Hallottátok? – kérdezte egyik Árpádházi a másiktól – egy Huszár nevezetű becsületes magyar gyerek lett az igazgató a Magyar Színházban. Volt aki hallotta, olyan is, aki nem, de az esemény meg lett ünnepelve. Ott ugyanis snapszot is mérnek.

Történt pedig, hogy a krónikus rendezőhiánnyal küzdő színházba kinevezésem másnapján alkalmaztam egy illetőt. Rappaport Ottónak hívták. Nem sokkal azelőtt bocsájtották el a marosvásárhelyi Székely Színházról. És ennek a híre is elterjedt a városban, mint minden, ami a színházban és környékén történt. És újra összegyűltek a vereckeiek, és újra akadt egy lelkes ember, aki megkérdezte: hallottátok, a karakán, Huszár nevezetű székely gyerek lett az igazgató... De végig se mondhatta, leintették: marhaság Hirsch volt!

Kíváncsi volnék, ezúttal mit mondanak magyariék a sajtóviasszhang láttán? Mert biztos, hogy mondanak valamit. Nem olyasmit, ami engem igazol. És az is több mint valószínű, hogy az ő véleményük terjed el a nemzeti önrzetében sokszor sértett nemzetiség sorai-ban.

*

A Kötéltáncról eszembe jutott még valami, aminek szintén nagyobb a jelentősége, mint az anekdótikus poénja.

A vizionálási főpróbán – ahogy szokás – a nézőtérrel elől ül az igazgató, a rendezővel és a főrendezővel, mögötte pedig a tárak vezetői: a díszletmester, a varroda vezetője, a színpadi műszaki vezető és így tovább. ott ült tehát *Molnár Gizi* néni is, ő a főkellékes. Úgy lett főnök, hogy eredetileg az övé volt a kelléktár és alvállalkozóként működött *Janovics Jenő* hajdani színházában. A háború után azonban a kelléktárat a színházzal együtt államosították, így maradt Gizi a főnök. Am maszek különállását megőrizte. Ő – valahogy – nem állt be a sorba. Nem szokta meg. Ezúttal is – a hátam mögött ülve a főpróbán – a darab végeztével megütögette a vállamat.

– Direktor úr – mondotta mosolyogva – tudja mi a különbség a mai színház és a hajdani között?

Mondtam, hogy: nem tudom, és biztatóan mosolyogtam rá.

– Nahát akkor én megmondom magának – folytatta Gizi. – Régen egy-egy előadás után a férfiak szaladtak hevületüket levezetni a kuplerájba. Ma hazamennek, lefeküsznek és gondosan hátat fordítanak a feleségüknek.

Van ebben valami igazság, akkor is, ha nem pont a Kötéltánc bemutatója után kívánczik ki az emberből.

1960. április 29. péntek

Az idén ez a harmadik olyan temetés, amelyen búcsúztatóként veszek részt. Február elején *Delly Ferencet* temettem el. Nem sokkal a halál beállta után hívott fel a felesége. Azonnal felszaladtam az Erzsébet (ma Racovita) úti lakásba kondoleálni. Az asszony román, a kolozsvári bábszínházban dolgozik. Delly a hajdani pesti filmsztár a háború után egy darabig főrendező a kolozsvári Magyar Színházban. Aztán *Kovács Gyurival*, *Andrási Marcival*,

Szabó Ernővel a marosvásárhelyi Székely Színház erőssége. Jelenleg már nyugdíjas volt. Rokkant nyugdíjas, hisz 1903-ban született Szegeden, nem volt még öregségi nyugdíjra jogosult.

Nem sokkal utána mesteremet az író. *Asztalos Istvánt* búcsúztattam. Erről az eseményről egy csúnya emléket őrzök azóta is. A gyászolók között jelenlévő *Zete Juliska*, nagynénem mesélte utólag. Épp a sárnál szónokoltam, amikor megszólalt mellette egy úrinő. Látja ezt az embert? – kérdezte a mellette álló nőtől. – Most hagyta el a feleségét és három gyereket és elvette a magyar Opera prímabalerináját, *Lukács Máriát*. Én különben előre láttam a dolgot – folytatta a jól informált hölgy – ugyanis állandóan karonfogva járt az utcán a prímabalerinával.

Irmának, a feleségemnek mondotta el né-ném a mesét nevetve. És Irma így adta tovább nekem: egy nyelvtani hibán múltott, hogy nem hittem az ellenzéknek. Ugyanis ha azt mondja, hogy látott téged karonfogva Marikával, akár el is gondolkozhatom a dolgon. De állandóan te csak velem jársz karonfogva az utcán.

Nahát ilyesmik is vannak.

Fekete Mihály temetéséről, mivel ez számomra időben a legközelebbi, hosszabban kell írnom. Egy bizonyos szellemiségről kell megemlékezni, amivel sorsom általa összehozott. A név nem fontos, egyetemi tanár, párttag és keresztény. Ennek az elvtársnak jelentettem be – hisz a feleség *Felszeghi Mária*, a társulat tagja helyett ő jelentkezett –, hogy Miska bácsit a színház saját halottjának tekinti és miként az ilyen esetben természetes, a temetés minden költségét magára vállalja.

Képviselő átlépett a jelentéktelen tételen, s az ilyenkor járó pénzsegély felől kezdett érdeklődni. Próbáltam magyarázni, hogy az elhúnyt "saját halott"-á lépve el elvesztette egyéb pénzügyi jogait. Hogy az említett segély nem vigaszdíj, hanem a temetési költség-

gekre adatik. Ám a jogutódok állítólagos szószólóját ez távolról sem nyugtatta meg, ellenkezőleg, bejelentette, hogy az ügyfelei bizonyosan készséggel lemondanak az előcsarnokban való ravatalozásról a pénzsegély ellenében.

Látván, hogy a gyászcset kezd finánciális kérdéssé válni, behívtam a színház pénzügyi embereit, hogy a további tárgyalások során mindkét fél megelégedésére intézzék el az ügyet.

A temetés ezután rendben zajlott le, bár volt egy olyan jelenete is, amit szívesen megspóroltam volna. Szokás szerint a gyászmenet élén, rögtön a koszorút vivők után mi lépegettünk, a színjátszás hivatalosai: Kovács György, a Nép művésze, Tompa Miklós, a Marosvásárhelyi Székely Színház igazgatója, Szabó Lajos, a Színművészeti Főiskola akkori rektora, meg jómagam alkottuk az első sort. Csendesen és decensen beszélgetve haladtunk az Egyetem utcán, és a Petőfi utcában magától értetődően kanyarodtunk el, mint mindig, balra, a Házsongárdi köztemető főkapujához. Hanem egyszer csak furcsa dologra lettünk figyelmesek: a gyászkosci nem balra jött a Petőfi ucában, hanem jobbra, hogy majd a hajdani Majális utcán, a mai Köztársaság útján haladjon tovább, az utca végében lévő zsidó temetőbe.

Kissé szégyenkezve fordultunk meg és zárkóztunk fel a menet végére. Kovács Gyuri mellett mentem, aki melleleg a Fekete Mihállyal azonos vallásban született, s aki most sápadt volt a felháborodástól. És nem valami hízelgően nyilatkozott a jogutódok említett szószólójáról. Aztán pedig – miután közülünk egyedül őt nem lehetett e kérdésben félreérteni – így foglalta össze az eseményeket:

– Eddig kísértük Fekete Mihályt, most Schwartz Miskát kísérjük tovább.

Hát persze ez egy felesleges dolog volt, mert Miska bácsitól mi sem állt távolabb az effélénél. Ő magyar színész volt, és sohasem

akart más lenni. A közönség is tudta ezt felőle. Mert hatalmas tömeg kísérte utolsó útjára a hajdani vándorszínészt és direktort, s én boldog voltam, hogy ha színházat vezetni nem is, temetni már európai szinten tudok.

Csak hogy ez az örömöm is korainak bizonyult, mert másnap visszajött a jogutódok említett képviselője és bejelentette, hogy visszahozta a koporsót.

– Hogyhogy visszahozta!? – kérdeztem, mert hirtelen nem értettem a dolgot.

A képviselő azonban türelmes ember volt, elmagyarázta, hogy mint láthattuk, szegény Miska bácsi az izraelita vallásban boldogult meg, amely vallás a gyalultatlan deszkakoporsóhoz köti magát temetés esetén, éppen ezért utaljuk ki a koporsó árát tüstént, mert ma még rengeteg dolga van a városban.

A meglepetéstől fulladozva még megkérdeztem, hogy én mit csináljak a koporsóval, de a képviselőt ez nem érdekelte, nem avatkozott a színház belügyeibe, annyi engedelményt azonban tett, hogy a koporsó értékesítésére időt hagyott.

Mit volt mit tenni, behívtam a színház egyik ügyes emberét, s kiadtam a parancsot: a díszkoporsót azonnal bocsássa árúba.

Így aztán másnap a klinikák személyzete igen furcsa dologra lett figyelmes: jól öltözött fiatalember járta a folyosókat, s ahol aggódó hozzátartozókat talált, meleg hangon közölte:

– Prima tölgyfakoporsóm van... alkalmi vétel.

És amilyen mázlija volt, megúsza verés nélkül.

1960. április 30. szombat

Nemrégén levelet kaptam Gödri Endrétől a barátsági paptól. Immár a kisebbik fia ügyében kéri a segítségemet. A nagyobbikat, Istvánt nem akarták felvenni a kolozsvári műegyetem gépészmérnöki karára, bár kitűnő eredménnyel felvételizett, ámde az apukája

ideológiailag nem jár helyes utakon, pap. Ekkor léptem közbe én. Levelet írtam, személyeset az egyetem káderesének (személyzetis). Elmondtam benne ki vagyok, mi vagyok. És azt is, hogy én személyesen, mint a rendszer neveltje nem értek egyet az efféle diszkriminációval. Amiért az apja pap, azért a fiú lehet zseniális gépészmérnök. Ismerek én a Központi Bizottságban is pap gyereket. (Pl. az író *Kovács György!*) Azt is kilátásba helyeztem, hogy ha Istvánt nem veszik fel, akkor a párt Központi Bizottságához fordulok. Hát – furcsa – felvették. Erre jött a napokban az alábbi levél, most már Miklósiért könyörög, a kisebbik, középiskolás fiáért.

„Kedves Sanyi!

Nagyon megalázóan érzem magam, akár csak az a néger férfi, akinek a képét egy marosvásárhelyi kiállításon láttam. Ez volt a címe a képnek: Én is ember vagyok...

Ha sor kerül arra, hogy a középiskolából miként a közösségből is ki kell zárni, és sok társával együtt iparra kell adnom a fiamat, számíthatok-e (merjem azt írni: baráti?) segítségedre? Mármint, hogy Miklósból több legyen, mint börgyári munkás...”

Azt is megírja, hogy Kézdivásárhelyen látta a kirakatban legújabb könyvem, a Számadás helyett címűt. Szegénykém fél, nehogy félreértsem a dolgot s ezt követően megjegyzi: “Nyereg csapkodás, hogy a lovacska értsen belőle.” Mármint én abból, hogy íme hízelgéssel keresi a kenyerét.

Most talpalok az érdekében.

Különben a barátságunk érdekesen alakult. Nemrégem még az anyósánál laktam albérlésben. ott ismertem meg – de főleg ő ismert meg engem. Hiszen én úgy kívülről elég riasztóan nézhettem ki egy pap számára. Nemcsak újságíró voltam, de mint ilyen – ugye – pártember is. Tehát én olyan voltam kívülről, mint azok, akik neki a kellemetlenségeket okozzák. Nos hát én nem is tudom meg-

mondani mivel nyertem el a bizalmát. Hiszen nekem nem voltak efféle céljaim!

1960. május 11. szerda

Vaida Vaszi bácsi, a megyei elsőtítkár valahogy kispekulálta, hogy a Magyar Színház – a hajdani Nyári Színkör – előcsarnoka nagyon szűkös lévén változtatni kell a helyzetet. Sejtelmem szerint ebben Elza, a felesége is közreműködött, aki – iskolázott asszony, és akinek magyar műveltsége is van. Kovács György népművésszel például rendkívül bensőséges a viszonya. Nos elég annyi, hogy a megyei költségvetésből kaptunk egy nagyobb összeget a színház modernizálására. Ma tíz órákor már gyűlések az építőkkel. Persze van itt azért probléma is. A hivatalos személyek azt szeretnék, ha a színház frontja, látható része újulna meg. Én lemondanék az előcsarnokról, a modern külsínnyről, csak tennék rendbe a nézőtér akusztikáját. Az ugyanis nagyon rossz.

A First Ladyt különben csak nemrégem ismertem meg személyesen. Az egyik előadás után férjestől feljött a színpadra gratulálni a színészeknek. Akkor hallottam magyarul beszélni. Meg is lepődtem. És azonnal szaladtam a *Földes Laci*hoz, aki nemcsak egyetemi tanár és kiváló kritikus, de származásához ragaszkodó, amellet dacosan kitarító zsidó ember is. Olyan, mint *Ilja Ehrenburg*, akiről olvastam, hogy egy párizsi látogatása alkalmával a szálodai nyilvántartó könyvben a “nemzetisége” címszónál nem szovjet állampolgárnak írta be magát, mint minden más társa, hanem zsidónak. Újságíróknak is feltűnt ez és meg is kérdezték, hogy miért tette. A felelete ennyi volt: hogy szovjet állampolgár vagyok, az természetes, de amíg antiszemitizmus van, addig zsidónak vallom magam.

Nos ez a fajta önérzet feszül Földesben is. És ezt én nagyon szeretem benne. Ezért is szaladtam az Elza rejtéllyel azonnal hozzá, akihez mindig őszinte tudok lenni, s aki – úgy

érzem – szintén őszinte hozzám.

– Laci! – kiáltottam fel ősnaihoz illő lelkesedéssel – Vaidané, Elza asszony magyar?

– Miből gondolod hogy az? – kérdezte.

– Gyönyörűen beszél magyarul!

– Te marha – válaszolta akkor legjobb barátom a rá jellemző közvetlenséggel – annyira magyar, hogy egyenesen zsidó!

1960. július 17. vasárnap

Hát lassan vége ennek az évadnak. Az én első évadomnak. Érdekes zárójelentést készítettem a társulati ülésre. Nem tettem be a naplóba, mert túlságosan belterjesnek érzem. Elvégre nekem befele – a színészek, a műszakiak felé – kellett itt beszélnem, nem kifele. A nagyközönségnek szóló elemzés más, azt elvégzi a kritika. A kritikus általánosít, tömegek számára von le a művészi eredményből emberi tanulságokat. Én a művészi eredményt elemzem a praktikum oldaláról. A hatásmechanizmus szempontjából.

Annyit azonban el kell mondanom, hogy alapvetően sikeres évadnak érzem.

Persze probléma sok van. Olyan is, amit magamnak megoldandó jövőre hagyok.

1960. augusztus 14. szombat

Ma felhívtam újra Harag Gyurit. Készül átszerződni – Kolozsvár helyett – Vásárhelyre. Azt mondta – és belátom igaza van – ha ujjat húz Tompa Miklóssal, elintézi, hogy Szatmárról se engedjék el. Márpedig ő ott nem akar maradni.

Sokat gondolkoztam ezen az ő menekülésszerű távozásán. Hiszen a nagybányai és később Szatmárra költözött színház – azt mondhatni az ő műve. 1953-ban Kolozsváron rendező, főiskolai tanársegéd, amikor évfolyamával a romantikus kommunizmus szökőárjának hátán új színházat alapít(!) Nagybányán, egy olyan helyen, ahol addig sosem volt

állandó színház. Mindenki csodálta őket! Némi bemutatójukon megjelent az ország – nem is csak magyar – értelmiségének a java. Magunkat ünnepeltük bennük. Új lehetőségeinket. Álmainkat. Ilyen hamar felébred az emberiség évszázados álmaiból? Ilyen hirtelen? Bizony nem egy ember akadt, aki – míg Harag ide készült – szememre vetette, hogy le akarom rombolni a szatmári mítoszt.

Egyszer megkérdeztem Haragtól, akinek szintén sokan tesznek szemrehányásokat: Gyuri, hogy tudod otthagyni életed főművét...?

A válasza megrendítő volt. És meggyőző is ugyanakkor. Azt mondotta: Ennyi tellett tőlem, érzem, hogy többet nem tudok adni. Nem tudok tovább mindenben a legokosabb, legbölcsebb, a minden ember sorsáért egyedül felelős vezető lenni. Vegyék a fiúk kezükbe sorsuk irányítását. Ha valóban olyan tehetségesek, mint ezt valamennyien hisszük, szép sikerek állanak előttük. Kicsit többet kell dolgozniok. Én már hiába erőlködnék. Ott tovább fejlődni nem tudok. Új helyzet kell, új környezet, új arcok, új küzdelmes próbák. Ha igazolni akarom én is azokat a jelzőket, amiket ti rám aggattatok az évek folyamán, akkor nekem is meg kell újulnom. Ott már képtelen vagyok.

Gyuri tehát megy Vásárhelyre. Lássuk mi lesz *Taub Jánossal*.

1960. augusztus 15. vasárnap

Alig aludtam valamit az éjszaka. Maholnap kezdődik az évad és még mindig nem végleges a jövő évad repertoárja. Már egy egész dosszié levelem gyűlt össze a kérdésről.

Annak illusztrálására, hogy milyen ostobaságokkal kell megküzdeni csak egyet említetek, egy darabot: a *Piscator* által színpadra alkalmazott Háború és békét.

Rendesen felterjesztettem a többi darabbal együtt, még tavasszal. Legnagyobb döbben-

temre a minisztérium repertoár osztálya nem engedélyezte a műsorra tűzését.

Íme egy levél, amelyet *Emil Rimannak*, a minisztérium repertoár-osztálya egyik beosztott munkatársának írtam.

“Tisztelt Riman elvtárs!

Nagyon megdöbbenett a Tolsztoj-Piscator Háború és béke című darab visszautasítása. Több értelmiségi barátommal beszéltem az ügyről, akik valamennyien osztoztak megdöbbenésemben. Kérem tehát elemezzék mélyebben a darabot és annak műsorra tűzésének kérését. Megítélésem szerint egyetlen – magyar – külső referens véleménye nem dönthet ebben a kérdésben. Annál inkább kérem ezt, hiszen köztudott, hogy a regény amerikai filmváltozatát széltében-hosszában játsszák az országban, és sehol sem láttam, hogy a művel szemben olyan politikai követelményeket támasztott volna bárki is, mint a Piscator-félével szemben Önök.

Visszaküldöm tehát a darab egy példányát és ígérem, hogy ha esetleg részeket, mondatokat kell kihagyni a szövegből, akkor nem fogok ellenkezni.

Közlöm ugyanakkor, hogy az ügy fejleményeiről *Constanta Craciun* miniszter elvtársnőt is tájékoztattam.”

És ez nem üres fenyegetőzés. Íme az említett, a miniszter asszonyhoz küldött levél.

“Tisztelt Miniszter Elvtársnő!

Kénytelen vagyok Önhöz fordulni egy olyan ügyben, a minisztérium egy olyan döntése tárgyában, amivel semmiképpen nem tudok megbékülni. Nemrégén Emil Riman elvtárs aláírásával levél érkezett nevemre, melyben a minisztériumi repertoár-osztály értesít, hogy nem engedélyezi Tolsztoj Háború és béke című hallhatatlan művének Ervin Piscator által színpadra vitt szövegét.

Miképpen megtudtam, a darabot egyetlen véleményezés alapján utasították el, ugyanis a műnek nincs román verziója és így nem tudom román szakemberrel ellenőriztetni. A da-

rab ellen olyan politikai kifogásokat emelnek, amelyeket én képtelen vagyok komolyan venni. Azt írják például, hogy sem Piscator sem Tolsztoj nem mutat rá arra, hogy a háborút az imperialista politika okozza. Én úgy érzem, hogy efféle elvárásokat Tolsztojjal szemben mégsem támaszthatunk. Annál inkább meglep az ügy, hiszen mint Ön is tudja a regény amerikai filmváltozatát az egész országban játsszák.

Tisztelt Miniszter Elvtársnő! Nyomatékosan kérem hasson oda, hogy a repertoár-osztály alapos elemzésnek vesse alá a művet. Ha a minisztérium nem tudja lefordíttatni, kíséreljék meg a színmű német változatát megszerezni.

Kérem tehát teljesítse kérésemet és engedélyezze a művet, amely szerintem a következő évad egyik legnagyobb művészi sikere lehet. Beleegyezek feltételes engedélyezésbe is, abba tehát, hogy a játszhatóságot miniszteriális bizottság döntse el az utolsó főpróbán.

Végezetül kérem Önt, ne haragudjon, hogy ilyen aprónak tűnő, gyakorlati ügyekkel zavarom, de mint látja mást nem tehettem.

Mély tisztelettel

Huszár Sándor
igazgató”

Mellesleg a Tolsztoj-ügyről a dossziémban van még néhány levél, gondolom azonban, ez a kettő is elég. Hiszen a Tartományi Néptanácsához és a Tartományi Pártbizottsághoz küldöttek ugyanezt ismétlik.

1960. augusztus 16. hétfő

Azt kérdi ma Földes Laci, akinek a repertoár gondjaimat elmeséltem:

– Te valóban nem tudod, hogy miért nem engedélyezik a Háború és békét? Hiszen nyilvánvaló az ügy: azért, mert Pesten játsszák és mert Tompa Miklós bemagyarázta nekik, hogy te Budapesthez igazodsz.

Mondtam, hogy ezt nem tudom elhinni.

– Azt gondolod – kérdezte –, hogy azok a minisztériumi dörzsölt gyerekek különben vissza mernek volna utasítani egy Tolsztoj felolgozást?

Ezen én is elgondolkoztam.

– Tudod mit mondom?– folytatta Földes – ezt nem Rimán döntötte el, hanem nála sokkal nagyobb hatalom. Itt még az is benne van: jó ha két magyar verekszik.

– Jó – békétlenkedtem – és te mit tettél volna a helyemben? Hagyod mentére a dolgot?

– Nézd: a kérdés nem egyszerű – mondotta nagyon tisztességesen Földes.– Mert lehet, hogy én is ugyanúgy járok el, mint te, hiszen az egész úgy felháborító, ahogy van. Mint giccnak persze nekem is van véleményem: talán nem kellett volna Constantával megfenyegetni azt a kis vagányt, Rimant.

– Hanem?

– Lehet, hogy le kellett volna menned Bukarestbe, elvinni Rimant egy kocsmába, fizetni neki egy jó ételt, italt, és így szólni hozzá: testvér tegyük ki a pisztolyt az asztalra. Mi a helyzet?

Hát ezt a “Mitika-tempót” sehogy sem veszi be a természetem.

Bár tudom, hogy ez a mai garnitúra a korrupcióban becsületes.

1960. augusztus 17. szerda

A naplónak máris sok hibáját látom. Nem csak az a baj vele, hogy vannak időszakok, amikor az egyéb gondok miatt egy szót sem jegyzek fel, az is torzít, hogy amikor írni kezdtem – mint most is, hogy a színházban nyári szünet van – főleg olyasmiket jegyzek fel, amik épp pillanatnyilag izgatnak. A napló sohasem hű kép. Még az egyén tevékenységének sem hű tükre, pedig az ember azt szeretné, ha az élet teljességét érzékeltetné.

Nagy események suhantak el mellettem, anélkül, hogy egy szóval is megemlékeztem

volna róluk. Június közepén-végén megvolt a Párt III. Kongresszusa, amelyen én is részt vettem. Cikket is írtam az Utunkban, amelyben erősen fogadkozom, hogy méltók leszünk a párt hírnevéhez.

Sablon persze a cikk, nem nagy öröm említést tenni róla, de – magamban röhögök s azt mondom – én még elég olcsón utaztam. *Sütő Andris* látom *Hajdú Győzővel* összefogózva veri a nagydobot – és a fiatalokat. Azt mondja, hogy: *Ars poetikák* nyomában. Félretettem azt az *Utunk* számot, amelyben az írás megjelent, csak nem régen olvastam el. Hát nem mondom, nagyon jól mulattam. Azt mondja a szerzőpár, hogy *Szilágyi Domokos* lírája elvont polgári humanizmus, intimista és egocentrikus. *Lászlóffy Aladár* minden áron eredeti akar lenni, ami aztán képtelenségekbe torkollik, mellesleg kiforrotlan és zavaros. *Hervay Gizi* egyszerűen szürrealista. És így tovább. Ezt követően kitűzik a célt: olyan *ars poetikára* van szükség, amit a forradalmi gyakorlat kovácsolt ki.

Persze minden értelmes ember tudja, hogy legalábbis Sütő kényszerből ment bele a dologba, legfennebb a nevét adta az ügyhöz. De éppen mert akármelyikünket elkaphatja a gépszíj, örvendek, hogy ebben nem vagyok benne. Akkor is ha – meg kell vallanom legalább itt a naplómban, ha az utcán el is hallgatom –, hogy az általuk bíráltak társadalmi kérdésekben való mellébeszélése számomra sem túl szimpatikus.

Na aztán megjelent egy novellám is, *Felmondás* a címe. *Sóni Pali*, meg is ünnepli az Utunkban: Amit rögtön “fel” kell mondani. “Nagyon jó írás Huszárnak ez a *Felmondás-a*” - így kezdődik. Én egy másik mondatát húztam alá: “Cseke János, az indulatos, de kollektívájával összeforrott igazgató...” a főhős. Ez lenne a figurában kifejezett véleményem, magamról?

1960. november 16. kedd

De, hogy ezzel az évaddal mi lesz, azt csak a jó Isten tudja. Megkezdődött a színház átépítése. Mi a Béke téri (volt Szentgyörgy tér) Diákművelődési Házban játszunk. A terem a színházihoz képest kicsi. A színpadra nem férnek fel az eredeti díszletek. A bevétel tehát megcsappant, ezért állandó tájolással, sőt turnézással keressük meg a kenyerünket. Itt már rég nem a művészi színvonalon van a hangszűly, hanem a terv teljesítésén.

Szinte naponta gyűlésezek az építőkkal, akikkel rengeteg a bajom. Itt van például a munkálat tervezője egy Paiu nevezetű, olyan korombéli, harminc egynéhány éves mérnök, aki a minap azzal a bejelentéssel lepett meg, hogy az új előcsarnok műkö padlózata csodálatos lesz. – Mitől lesz csodálatos? – kérdeztem mit sem sejtve. Mert velencei színeket alkalmazok – válaszolta büszkén. – Az meg milyen? – Majd meglátod: piros, meg zöld, köztük fehér csíkozással. – Meg vagy örülve? – kiáltok fel. – Hisz az tisztára magyar nemzetiszín. – Mit érdekel engem? – vonja fel a vállát a vagány mérmök. – Hát – mondom – csak érdekeljen, mert te fizeted meg, ha fel kell törni. – Én aztán nem – mondotta. – Az én családomban nincs egy szál magyar se.

Nahát ezen elvitatkoztunk egy jó órát, de én nem tudtam őt meggyőzni. Neki ugyanis művészi elvei voltak. Nekem viszont tapasztalataim.

Rágódtam a dolgon egy darabig s végül felhívtam a megyei pártbizottságot. Cucu elvtársat kértem, az első titkár kabinetfőnökét. Ismert. Már régi motorosnak számítok. Mondtam neki: kérje meg Vaszile Vaida elsőtitkár elvtársat, ahogy öt perc ideje van fogadjon. Nagyon fontos a mondanivalóm. Megígérte.

Alig telt el tíz perc, szól a telefon: az elsőtitkár vár.

A drága öreg! Nem is tudom mi lenne velem, ha ő nincs. Azt hiszem feljegyeztem, hogy a felszabadulás után elkapott, amint osz-

tályharcos szenvedélyből kilincseket törtem a belvárosban azon a címen, hogy minden reggel megvertek a Nagyszebenből épp visszajött román egyetemi hallgatók. Mikor aztán – 15 évvel később – bemutattak neki, mint igazgatót – megismert és elsírta magát. Merthogy ő ezzel mérte a keze munkájának eredményét, az én tudatosodásommal. Azóta úgy bánik velem, mintha a fia volnék. Mint most is mindig azonnal fogad. Volt már úgy, hogy az egyetem rektora várt kint, amíg velem beszélgetett.

Éppen, mert tőle egyáltalán nem félttem, ezúttal is azonnal a tárgyra tértem.

Jó ideig gondolkozott. És nézett rám – mintha azt mérlegelné, mit s mennyit mondjon – végül aztán megszólalt.

– Jól tetted, hogy feljöttél. Nem tudom mi történik a világban, de manapság már azt is megnézik, hogy a gyűlésre kitett virágnak milyen a színösszetétele.

Valóban nem tudta? Pro és kontra érvelem ugyanaz: szamosháti, kackói paraszt volt. Szülei suszterinasnak adták – így került munkások közé s így lett illegalista. De nem is ez a lényeg, hanem az, amit a továbbiakban mondott.

– Láttam meglepődéstől azon, hogy bevalom: számomra még ismeretlen eredetű folyamatokkal találkozom. Naívan hangzik, jöltudom. Ezért mondom el neked egy történetet. Jön haza a minap a kisebbik lányom az iskolából. Rettenetesen néz ki. A ruhája összetépvé, az arca összekarmolva. Kérem: mi történt veled gyermekem? Azt mondja, de a lehető leglelkesebben: apa, ma széttéptük a zsidókat!... Hát megállt bennem az ütő. Mi történt? – kérdeztem ösztönösen, hogy időt nyerjek. És ő szépen elismételte amit mondott. Drága kislányom – fordultam hozzá szinte sírva – ez nem lehet igaz! – De biza így volt – fogadkoztott a gyerek. Nem tudom láttad-e, kicsike még. De úgy döntöttem: nincs más megoldás, fel kell nyitnom a szemét. Édes kislányom, hát hogy beszélhetsz ilyent – mondtam neki –,

hiszen édesanyád zsidó!... A gyerek kővé meredt, percekig egy szót nem szólt. És aztán, mintha sikoltana ezt mondta: Nem! Nem akarom, hogy zsidó legyen!

– Megrendítő – vallottam be.

– Na most már elhiszed, hogy nem értem az efféle eseteket? Persze ha azt mondod: nem akarom érteni, akkor is igazad van. Én nem ebben a szellemben neveltem őket. Hol tanulták?

1961. január 13. péntek

Talán el sem tudnék számolni az időmmel. Ma Désen vagyok, tegnap Bánfihunyadon voltam és holnap Aranyosgyéresen leszek. Megyek a kiszállásokra a színházi buszon. Ez számomra nem lenne kötelező, de – úgy érzem – a színhészek "morálját emelem", ha ezeken a fárasztó utakon minél gyakrabban velük vagyok.

Így aztán még újságot sem olvasok rendszeresen. Íróasztalomon fekszik az Utunk egy egész vastag paksamétája olvasatlanul. Az eseményeket persze – innen-onnan – megtudom, a társadalmi-irodalmi visszhang nem jut el hozzám.

Ma az 1961-es 1-es számot néztem át, no és a 2-es egy részét. December 26. és 28. között volt Bukarestben a Fialat Írók III. Országos Tanácskozása. Ha jól emlékszem 1952-ben tartották az első efféle tanácskozást, ahová én is hivatalos voltam. Most is kaptam meghívót, de már nem mint fiatal író. *Aurel Mihale* jelentésében szerepelek is, a derékhad egyik képviselőjeként. Azok közül való vagyok – így a jelentés –, akinek az utóbbi tanácskozás óta megnőtt a szakmai tudása. *Titus Popovici* és *Alecu I. Ghilia* után engem említ meg harmadiknak. Ezután jöttek a többiek: *Teodor Mazilu*, *Nicolae Tic*, *Ion Lancranjan*, *D.R. Ropescu*, *Fanus Neagu*, *Tompa István*, *Paul Schuster*, *Veres Zoltán*, *Hornyák József*. Azért írok ide ily sok nevet, hogy lássam a

kortársaimat. A költők közül, ahogy látom *Székely János* az egyedüli magyar.

Az igazi fiatalok a Szilágyi Domokos, *Lászlóffy Aladár*, *Kántor Lajos* korosztálya. Kántornak a tanácskozáson elmondott beszédét le is közli az Utunk. Legalábbis részleteket hoz, az ő meg a *Nagy István* felszólalásból. A fiatal kritikusoknak is állandó dokumentálódásra van szükségük – mondja Kántor –. Annak érdekében, hogy jól szolgálják ezt a célt, aktívan kell résztvenniük a közéletben, szoros kapcsolatot kell fenntartaniuk az olvasókkal. És ez mind rendben is volna, de ami ezután következik az kissé meglepő. Kántor is beismeri, hogy ez a követelménye esetleg meglep némelyeket, de azért bátran kimondja: a kritikusnak rendszeresen kell riportot írnia. "Az építés hőseivel való közvetlen találkozás nemcsak a kritikus életismeretét fejleszti; a más irodalmi műfajok területére tett »kirándulások« hozzájárulhatnak ahhoz, hogy érdekeesebbé, vonzóbbá váljanak a kritikáink."

Nem mondom, hogy az efféle árt a kritikusnak, csak azon jöprengek: vajon az ilyen kirándulások nem vezetnek dilettantizmus-hoz? Hiszen akkor én akár azt is mondhatom, hogy a riporterek tudatosodási szempontból írjanak minél gyakrabban irodalomkritikát... Tehát mindenki azt tegye, amihez nem ért?

Na, hát én nem akarok Kántorral vitatkozni, csak úgy elgondolkoztam javaslatain.

A színházról különben kevés szó esik a sajtóban. Mármost a mienkről. Egy hír van az Utunk januári kettes számában csupán. Arról tudósítja a Nagyérdeműt, hogy három kész darabbal várjuk az építés befejezését. *A. Stein Személyes* úgy c. műve, *Braniszlav Nusics*, Doktor Pepikéje és *Tolsztoj-Piscator* Háború és békéje áll bevetésre készen.

1961. február 18. szombat

Bodor Pali nagyon elismerően ír a Személyesügy bemutatójáról. Azt mondja, hogy A.

Stein színművének kolozsvári előadása kiemelkedő teljesítmény. Van benne egy nagy színészi kiugrás is. *Finna Márta* alakítása. Erről *Marton Lili* külön cikket ír.

Érdekes ez a Rappaport! Nagy színész egyéniségekkel nem tud együtt dolgozni. Az ilyen színész azt mondja, hogy Rapiszlávszki nem rendező, hanem idomár. Valósággal idomító munkát végez a színpadi próbákon. Előre játssza például a szerepet s aki ezt – hiúságból vagy egyéb megfontolásból – nem csinálja utána, azzal nem dolgozik. Rapi szerint ez nem igaz. Ő az olyan színésszel tud együttműködni, aki hagyja magát rendezni. Nos én nem akarom eldönteni ezt a vitát, először is, mert nem tudom, másfelől, mert az én érdekem a jó előadás, aztán hogy ezt miképpen állítják elő az engem nem érdekel. Egy bizonyos: *Finna Mártát* eddig mindenki közepesnél gyengébb színésznek tartotta és most valósággal csoda történt: a színház egy nagyon jó csapatában egész fejjelemelkedik.

1961. március 18. szombat

Megvolt a Doktor Pepike is. Azt írja *Marosi Péter* az Utunkban: "Végre megkaptuk az idei Pepike porciónkat." Tehát bocsánatos bűnnek számít. Igaz, hogy közben Marosvásárhelyen. Harag Gyuri rendezésében *F. Garcia Lorca* Bernarda Alba háza volt *Kőszegi Margittal* a főszerepben. És – ilyen az élet! – nem is kapott jó kritikát *Oláh Tibitől*.

Szócs viszont megdicséri A hírhedt 702-esért, *Al. Mirodan* darabja előadásáért a nagyváradiakat. Azt mondja: lám nemcsak operettet tud játszani a társulat! Ez persze olyan Szócs-dicséret: inkább bírálatnak tűnik.

Úgy néz ki, hogy rövidesen színházi delegáció tagjaként a Szovjetunióba utazom.

1961. április 30. vasárnap

Közben bejártam a fél világot. Nem is tu-

dom van-e így értelme a naplóírásnak, hiszen azt sem tudom pontosan, mikor indultunk. Bár ez lehet épp előnyére válik a naplónak, mert a felesleges dolgok kihullnak az emlékezet rostáján. Az bizonyos, hogy Moszkvából az első képeslapot április 7-én írtam Irmának. Gondolom előtte való nap érkeztünk, repülön. Az Ukrajna szálló 20. emeletén kaptam szobát. Jellemző falusi voltomra, hogy ilyen magas szinten még nem laktam. Azért ültem le mégis s azért írok, mert én magamban élő ember vagyok, engem a külső környezet csak rövid ideig frappíroz. Az is csak a hangulatomra hat. Magamról lelki problémáimról viszont így is van mit írnom. Ugyanis az út során egy "akármilyen vidéki színiigazgatóból" – a fővárosiak azt hiszem mindenhol készek az efféle véleményezésre – no, én valaki lettem.

Az egész művészküldöttségből – személyesen – csak *Tudor Steriadet*, minisztérium munkatársát ismertem. Persze a többiek sem voltak számomra idegenek, valamennyit láttam színpadon, filmen, csak én voltam nekik idegen. Vidéki. Még hozzá magyar! Nincsen semmiféle címem, ami védene, hogy nem vagyok akárki – mint *Tompának*, aki a Művészetek Erdemes Mestere. Rendező sem vagyok, mint másik két igazgató társam *Harag Gyuri*, meg *Taub Jancsi*. Szóval nagyon magasan elnéztek a fejem felett. Nos az történt a repülön, hogy meghallottam, hogy mit mond *Viktor Rebengiuc* a fővárosi Municipal Színház fiatal, nagyon tehetséges színésze *Tudor Steriadenak*:

– Csak azt nem tudom ki bírta rá az én drága igazgatónőmet, hogy erre az útra elengedjen. Emlékszel, hogy fogadkozott: a miniszter parancsára sem hajlandó elengedni!

Ekkor én könnyedén hátrafordultam és közbeszóltam:

– Én bírtam rá, uram.

– Bocsásson meg – mondotta akkor *Rebengiuc* – tudom, hogy Ön a küldöttség tagja, de én magát nem is ismerem.

– És mit gondol – válaszoltam –, ha Madam *Bulandra* ismert volna, akkor maga itt van?

Nahát most már végképp nem értette szegény a dolgot. Elmagyaráztam neki. Pár nappal, talán tízzel elindulásunk előtt igazgatói értekezlet volt a minisztériumban.

Szünetben kint ácsorogtam az előcsarnokban, amikor arra lettem figyelmes, hogy a Madam megáll mellettem és mondja és mondja, hogy ő Rebengiuocot nem engedni sehova. Végre van egy sikerdarabja, s akkor vegye le műsorról, mert őrasága külföldre látogat. Azonnal rájöttem, hogy összetéveszt valakivel, mert - merő hiúságból - nem hord szemüveget, s miután sérteni sem akartam, hallgattam. És ezt értette félre a Madam. Mondta is rögtön: tudja, hogy nem értek veled egyet és azt is, hogy sajnós megint neki kell majd engednie.

Ez aztán napokig sikerszám volt a küldöttség partijain. Sokan kaptak el, hogy első kézből hallják újra a történetet. Így hát már az utazás első órájában eldől, hogy ez az erdélyi magyar, aki mellesleg nem is színházi ember, hanem író, nos hogy az egy belevaló gyerek.

Ezt követte pár nap múlva a második dobásom. Mellesleg azt sem én ötlöttem ki, mint ahogy az előbbi sem. Az említett Steriade azért is fontos embere volt a delegációnak, mert tudott oroszul. A Szovjetunióban végezte az egyetemet. Különbözik mi már régebben is szimpatizáltunk egymással. Ennek is volt magyarázata. Ő ugyanis – szintén nemzetiségi volt. Pontosabban: zsidó. És ezt vele időnként éreztették a fontosságukban bízó és az erőszaktól sem tartózkodó román színházi emberek. Pártfogását azzal nyertem el – de nem csak én, hanem szinte minden kisebbségi –, hogy tudta: tőlünk nem kell tartania, mi emberiségéből, hozzáértéséből nem vonjuk le zsidóságának hátrányait.

Nos ezt azért kellett leírom, mert szintén kiinduló pontja valaminek. Mindenekelőtt az én iránta való bizalmamnak. Elmondtam neki

ugyanis, hogy pár évnek előtte *Borisz Polevojt* – aki Kolozsváron járt – én kísértem végig a cipőgyáron, első munkahelyemen. Azt is, hogy Polevoj cikket közölt rólam a *Pravdá*-ban. Mikor elváltunk megígértette velem, hogy ha elvetődöm Moszkvába feltétlenül felkeresem. És megkérdeztem: Most nem kellene felhívniuk telefonon?

Dehogynem! – lelkesedett Steriade. – Tán csak nem hagyunk ki egy ilyen alkalmat! Mikor lesz lehetőségünk egy világhírű íróval társalogni. Merthogy az természetes volt, hogy ő elkísér.

Moszkvába érve meg is tette. Vagyis felhívta Polevojt. És ezzel megszületett a nevéhez kötődő újabb szenzáció. Az nevezetesen, hogy Polevoj meghívta ebédre az egész küldöttséget az Írók Házába.

Az első visszhang a román többségből ez volt: látjátok? Ezért esznek meg bennünket a zsidók meg a magyarok. Mert ügyesebbek. Mert mindent el tudnak intézni. Itt vagyunk lám mi, a román színjátszás krémje, és le se köpnek. Még egy újságíró sem akar meginterjúvolni. Ezt a vidéki zsenit, pedig a legnagyobb író keresi!

Olyan nagy volt a siker vagy a felháborodás – már nem is tudom minek nevezem –, hogy amikor kiderült, hogy az ebéd elmarad, senki sem gúnyolódott velem. Először is sajnálták. Másodszor: megértették. Ugyanis azért halasztották el, mert közben fellőtték az első embert az ürbe és Polevojt kirendelték melléje. *Jurij Gagarin* ugyanis a Földre visszatérvén elmondta, hogy az ő eszményképe Polevoj hőse az Egy igaz ember története című háborús regény főszereplője Mereszjev – ha jól emlékszem – kapitány. De nem csak ezért, hanem mert mint aztán kiderült összezárták Polevojt Gagarinnal, hogy az asztronauta elbeszélése nyomán Polevoj megírja annak életregényét.

Hát – mondom – az ebéd elmaradt, az irántam való figyelem pedig maradt. Sőt – úgy

túnt ördögöm van – mert Leningrádban még fokozódott.

A nyíltszíni tapsra ihlető poént – meg kell mondjam – szintén nem láttam előre. Mikor vonatunk megérkezett a leningrádi pályaudvarra, én – mint mindig – a célja felé menetelő küldöttség utolsó embere voltam. Talán ezért is szerettek meg – egyesek őszintén –, mert látták hogy én nem akarom mások elől elhalászni a sikert. Mindig – mondom – előre engedtem őket, hiszen ők voltak a román kultúra képviselői. Én csak amolyan kiegészítő részadat. Tehát – mondom – leszálltunk s elindultunk a kijárat felé. Ez itt viszont úgy esett, hogy a kijárat az érkezési oldal jobboldalán volt. Mikor aztán sorba verődtünk, s elindultunk hogy mintegy 50-60 méter után a peronra kanyarodjunk, én láttam egy nagyon ünnepélyes, nagyon feketeruhás, nagyon áhítatos csoportot, de egyfelől fogalmam sem volt, hogy az miféle gyülekezet, másfelől legalább négy pár vágány választott el tőlük. Persze ők is figyeltek és mikor egyesek – épp mert hátul battyogtam – felismertek, harsány “Szása, Szása” kiáltással a síneken keresztül elénk ira-

modtak, mégpedig nem a küldöttség elejére, hanem – mondom a végére. És amíg magamhoz tértem felkaptak, a levegőbe dobigáltak, csókoltak, sőt *Igor Gorbacsov* filmszínész díszkréten egy üveg vodkát is kihúzott valamelyik zsebéből, amit – mint jó dada a gondjára bízott gyerekeknek – azonnal a szájamba nyomott.

Szóval megint a Leonardo da Provincinek volt a legnagyobb sikere – hogy *Gy. Szabó Bélának*, a kiváló erdélyi grafikusnak a szavajárását elorozzam. Persze azonnal leintettem a lelkesedőket, akik azonnal trónra akartak ültetni és Steriade segítségével és némi ékesszólás birtokában azonnal rámutattam arra, hogy merő igaz, én viseltem gondjukat Kolozsvárott, de ezek itt elől a román művészet legjobbjai.

Ez aztán rendbe hozta a szénámat és kaptam is néhány csókot nemcsak férfiaktól, nőktől is. Mert azt mondták egész életművüket kellett volna ott a peronon bemutatniuk, hogy ezt a tiszteletet – amiben végülis részük volt - megszerezzék...

Dehát így volt ez jó. A kisebbség tegye magát hasznossá!